

Ամբաստանապետ Կարապետ
Սարգսիս-Բեկի անունից և իման
Աստի խան Կարի յարեւ :

Տարեկան գինն է Կանխի շրջ 120 .
Դուրսերէն Բաժանորդ Եղորդե-
լը Ժողովոյն Եւրոպայի Դատարանին :

ՀԱՆԴԻՍ ՈՒԹՕՐԵՆՅՈՒՆ

1 ՅՈՒՆՎԱՐ

Բ. ՏԱՐԻ 1867

ԹԻԻ 43

ՀԱՅԿԵԼՕԵԼՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԼՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Աշխատութիւն մը որչափ բազմադիմի
և ծանր ըլլայ, բաժնուելով պարզ և դիւ-
րատար կ'ըլլայ : Հասարակութեան մը կա-
րօտութիւններն հոգալու մեծ գործին աշ-
խատութիւնն այսպէս է . անիկա բազմա-
դիմի և ազգիազգի է . անիկա մէկէն և
համօրէն կատարելը դժուարին, մանա-
ւանդ թէ անհնարին է . Ուստի աշխատու-
թիւնները բաժնուելով գործ մը ազէկ և ա-
րագ յառաջ տանելուն փորձն . ընկերու-
թիւններու գաղափարը ծնաւ : Ընկերու-
թիւններն ուրիշ բան չեն եթէ ոչ միեւնոյն
նպատակի համար աշխատող, և միեւնոյն
հասարակաց գործն յառաջ տանելու ձեռք
ձեռքի տուող գործակիցներ : Թէպէտ ըն-
կերութիւնները միեւնոյն սկզբունքէ յա-
ռաջ կուգան, բայց միեւնոյն շահն ու մի-
եւնոյն շարժառիթը չունին : Ընկերութիւն-
ներն իրենց շարժառիթին նայելով պարզ և
խառն են : Խառն շարժառիթ ունեցող ըն-
կերութիւնները հասարակաց օգտին հեռ-
մասնաւոր կամ առանձնական շահ մ'ալ
կ'ընկերացնեն, պարզ շարժառիթ ունե-
ցող ընկերութիւններն անոնք են որ ա-
ռանց շահ մը դիտելու, հասարակութեան
ծառայութիւն մը ընելը կը դիտեն : Յայա-
նի է թէ, ճշդիւ խօսելով, ընկերութիւն առ-
վերջինները են . առաջիններն թէպէտ ասանց
ալ օգտակարութիւնը չի կրնար ուրաց-
ուիլ, աւելի շահագրիտութեան (սիլիկու-
սիոն) քան թէ հասարակաց կարօտութեանը

նպատակը ոգիէ յառաջ եկած են : Պարզ
ընկերութեանց մէջ ամենէն օգտակարներն
տեսնք են, որոնք ընկերութեան բաժանոր-
դութենէն հաւաքուած դրամագլուխը չեն
սպառեր . ուր կան ընկերութիւններ որոնց
նպատակն իրենց հաւաքումը շարունակ ըս-
պառելով կը կատարուի : Ան ընկերութիւն-
ները որոնք իրենց գրամագլուխը կամ հա-
ւաքումը չեն սպառեր, յարատւելու և հեռ-
տղհեալէ մեծնալու աւելի ընդունակ են : Ա-
ռանց որեւիցէ տեսակ ընկերութեան հակա-
ռակ խօսած ըլլալու, մենք, հասարակուե-
րէն օգուտը նպատակ ունենալով, Գերալանցապէս
ընկերութեան տիրողոսը վայելուչ կը տեսնենք
ան պարզ ընկերութիւններուն, որոնք թէ-
պէտ առանց շահագրիտութեան են . սակայն
իրենց հաւաքումը չեն սպառեր : Ամենէն
մեծ և հինաւորաց յիշտականքն աս տե-
սակ ընկերութեանց արդիւնքն են :

Ընկերութեան մը էական յատկութիւն-
ներն են . նախ իր նպատակը ճշդիւ և ու-
րոշակի ըմբռնել և անկէ ամենեւին չխտու-
րիլ, ընկերութիւն մը որ իր նպատակը ու-
րոշ ըմբռնած չէ կամ անիկա կը փոխէ կամ
կ'ընդլայնէ, փոխանակ զօրացնելու, միշտ
աւրուելու վտանգին մէջ է : Երկրորդ-
փոքրէն սկսիլ և աստիճանաբար յառաջ
երթալ, ամենեւին յանկարծ և փառաւոր
աճման խորհուրդներու չմտաբերել . եր-
րորդ՝ իր հաւաքումը չսպառել : Հասարա-
կութիւն մը ընդունած բարեբարութիւնը
միշտ բանով մը քիչ շատ փոխանակելու է .
բոլորովին ձրի մատակարարուած բարե-
բարութիւն մը իր արժէքը կը կորսնցնէ,

և հաղիւ թէ անցաւոր օգուտ մը կրնայ ունենալ :

Պէշիքթաշու Հայկազեան ընկերութիւնը՝ պարզ ընկերութեանց վերոյիշեալ տեսակէն է . անշահադէտ ընկերութիւն մը որ իր դրամագլուխը չսպառեր, և ընկերութեան էական յատկութիւններն իր սկիզբէն ՚ի վեր պահած է : Հայկազեան ընկերութեան նպատակն է տարեկան հաւաքմամբ դրամագլուխ հայթայթել և անիկա դպրոցաց համար գիրքեր տպագրելու գործածել, իր հրատարակած գիրքերուն վրայ շահ աւելցնելն ու ձրի տալը՝ հայկազեան ընկերութեան նպատակին հաւասարապէս դէմ են : Ընկերութեան գիրքերն արդէն խիստ աթան են, և ապագային մէջ, ընկերութեան տարածուելովն ու ընթերցասիրութեան ազգին մէջ աւելնալովն անոնց գինն անհաւատալի կերպով պիտի թեւեռնայ : Հայկազեան ընկերութիւնն իր նպատակն որոշ և յայտնի ըմբռնած է, և անկէ տարբեր բանի մը չի թեւակոխեր անիկա խիստ փոքր սկսելով՝ իր երրորդ տարուան ընթացքին մէջ իր սկզբնաւորութեանը եռապատիկ յառաջադիմութիւնն ունեցաւ : Ընկերութեան եռամեայ եկամուտն եղած է 14,851 ղուրուշ, որուն 14,193 ղուրուշը գիրք է, 658ը պատրաստ դրամ : Աս փոքր դրամագլխին շրջանովն ընկերութիւնը մինչև հիմա տպել տուած է 16,500 հատոր գիրք որոնց 10,923 հատորը ծախուած է, և կը մնայ ընկերութեան տրամադրութեանը տակ 5,577 հատոր գիրք, որոնց բուն արժէքն է 14,193 ղուրուշ : Ահա ընկերութեան հաւաքած դրամագլուխն, իր նպատակին համեմատ, գիրքերու տպագրութեան գործածուած : Վերոյիշեալ հաշուին նայելով ընկերութեան տպած գիրքերուն հատը, վրայէ վրայ 2 1/2 ղուրուշի կուգայ : Ահա ընկերութեան գրքերուն աժնութիւնն, և թէ ասով և թէ ըրած շրջանովն, տակաւին երեք տարուան միջոցին մէջ, դրոց տարածութեանը համար ըրած մեծ ծառայութիւնը : Ընկերութեան երեք տարուան ընթացքէն կը հետեւի որ, նոյն ընթացքով յառաջ երթալով, ընկերութիւնը 23 տարուան մէջ մէկ միլիոն հատոր գիրք տարածելու կարող պիտի ըլլայ :

Դեկտեմբեր 29ին ընկերութեան յանձնաժողովն, ուրիշ քանի մը անդամներու ներկայութեանը, Մեծարգոյ Արժիկեան Անդրանիկ Պէյի նախագահութեամբ Պէշիքթաշ. գումարուելով 1861ին հաշիւն ու եռամեայ ընդհանուր կշիռը ներկայացուց, որն որ բնութելով պաշտօնական կերպով վաւերացաւ, ու տպագրութեամբ հրատարակուած է :

Ընկերութեան առեւտրապիրը, Յարգոյ Պ Յակոբ Ոսկանեան, ընկերութեան ներքին անդամներուն ուղերձ մը ըրաւ, ուր ընկերութեան նպատակին, սկզբունքին և ընթացքին վրայ համառօտ կը խօսի . յիշեալ ուղերձն ընկերութեան վիճակին և տնտեսութեանն ազդու զեկուցումն է : Մեր ընթերցողներուն հետաքրքրութիւնըն յագեցընելու, միանգամայն ընկերութեան վրայ մասնաւոր կերպով անոնց ուշադրութիւնը հրաւիրելու համար՝ մեր թերթին քանիմը տողերը յիշեալ ուղերձին նուիրել պատիւ կը համարինք :

ՅԱՅԿԱԶԷԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԶԷԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՏԻԵԱՐԳ ԻՄ

Որ և է ձեռնարկութիւն մարդկութեան օգտակար ըլլալու համար պարզապէս բարոյական նպատակ մը ունենալը՝ փորձով կը տեսնենք որ միշտ բաւական չէ գործը յաջողութեամբ պսակելու . այլ աս արդիւնքը կեանք բերելու համար բնական պարզ միջոցներ ունենալ հարկ է : Արդ՝ բնական միջոց մը բնութիւնը հետազոտելով միայն կը գտնուի որ մայրն է և օրինակ ամենայն բեղմնաւորութեան . և փոքր զննութիւն մը զմեզ կը համոզէ որ բնութեան անշափելի զանգուածին մէջ շարունակուած հրաշալիքը՝ եթէ յաճախ մեր զգայարանաց սահմանէն և երբեմն մտաց իսկ հատուցութեանէն դէպ ՚ի վերոյ ալ ըլլան իրենց մեծութեամբը՝ բայց և այնպէս փոքրիկ շամնդաններէ փոշտեսակ հիւլէներէ գոյացած են . կաղնիի ծառը՝ կաղնիի մը արդիւնքն է . անհաղին հեղեղատ մը՝ անգոր ջրոյ կաթիլներու հաւաքումն է : Բնութիւնը միանգամայն յամրաբայլ է բայց յարստ . և այս գաղտնի միայն մեծագործ պիտոյից ժամանակը իրեն ժամակարգութիւնն է . բունազգօսէ զանի ժամանակէ առաջ արդիւնաւորութեւն շատ շատ առնիլից տհաճ պտուղ մ'է կամ անհամ, որ արտաքին ձեւը միայն ունի, իսկ ներքին յատկութիւնները՝ դուն ուրեք և այն ևս խիստ թերի :

Մեծաւ գոհանակութեամբ և պայծառագոյն ապագայի յուսով, Տեառք իմ, պատիւ ունիմ հաստատել ձեզ՝ որ Թաղիս Հայկազեան ընկերութեան ալ յառաջանալու միջոցը այս պարզ յարատեւ և յամրաբայլ բնական ընթացքին մէջն է : Սերմ մ'է այս՝ զոր ազգի բարեկամ հրեշտակը ասկից քանի մը տարի առաջ ձգեց էր իրաւասարդի մը միտքը՝ իբրեւ ազգասիրական զգացմանց բեղ-

բարեմաղթելը, առաջիկայ նոր տարիս ընկերութեանս և ա-
նոր նուիրատուացը բարեյաջողութիւն և մաղթենք անդոր-
րութիւն, յառաջադիմութիւն և միութիւն մեր սիրելի Հայ
Ազգին :

Յ. ՈՍԿԱՆ ԱՏԵՆԱԳԻՐ .

Դեկտեմբեր 29 . 1891

ՊԵՇԱԿԱՅԱՆ .

ՄԵՐ ԴԱՐՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՐԱՅ ԻՆՉ ԿԸ ԽՈՐՀԻ

Մարդիկ ընդհանրապէս իրենց ներ-
կան ու ապագայն կառավարութիւններէն
կը սպասեն : Կը կարծեն թէ իրենք ինչ որ
կրնան ըլլալ՝ կառավարութեանց ձեռքովը
պիտի ըլլան : Աս կարծիքը որ նախապա-
շարու մըն է, սովորաբար ժողովուրդնե-
րը ծոյլ և անգործունեայ կրնէ . աս նա-
խապաշարման մէջ ընկղմած՝ ժողովուրդ-
ները դարերով կը կենան որ կառավարու-
թիւնն իրենց տեսնելու համար՝ աչք , լը-
սելու համար՝ ականջ , քալելու և գործե-
լու համար՝ ոտուքներն ու ձեռուքներն , և
խորհելու համար՝ միտք տայ . մէկ խօսքով՝
կը սպասեն որ կառավարութիւնները զի-
րենք նորէն ստեղծեն , որպէս թէ բնաւ
ստեղծուած չեն . ուր ժողովուրդ մը կա-
ռավարութենէն սպասածն արդէն իր մէջն
ունի . բան մը մինակ անոր կը պակսէ , այն
է . գիտնալ թէ ինք ան կարողութիւննե-
րուն ամենն ալ ունի , և գործունէու-
թիւն մը՝ որով ան կարողութիւններն ի-
գործ ածուին :

Փոխանակ կարծելու թէ կառավարու-
թիւններն են որ ժողովուրդը պիտի շար-
ժեն ու մղեն , միթէ աւելի շիտակ չըլլար
ըսել թէ ժողովուրդներն են որ կառա-
վարութիւններ կը շարժեն ու կը մղեն :
Կառավարութիւն մը , ինչպէս անունէն
յայտնի է , վարիչ մարմին մըն է . վարիչ
մարմին մը՝ շարժող մարմին մը կրնայ վա-
րել : Կառավարութիւններէն սպասել որ
ոչ միայն վարեն կամ ուղղեն այլ և շար-
ժեն , անոնցմէ չափազանց բան մը պա-
անջել է , անանկ բան մը պահանջել է ,
գոր երբեք բրած չեն և չեն կրնար ընել : Կա-
ռավարութեանց կողմէն եղած ամե բա-
րեկարգութիւն գրեթէ միշտ ժողովուրդեան

ցուցուցած տրամադրութեանը հետեու-
թիւն մը եղած է : Կառավարութիւններն
առ առաւելն բան մը կրնան ընել , ժո-
ղովրդեան մէջ ապագայ շարժում յառաջ
բերելու համար պատրաստութիւններ ը-
նել : Բայց որչափ քիչ եղած են աշխարհիս
վրայ ժողովրդեան այնպիսի գլուխներ ու
րոնք ասանկ պատրաստութիւններ ընելու
չափ իմաստութիւն ու բարի կամք ունե-
ցած են : Բայց ասանկ կառավարութիւն
մը ենթադրելու ալ ըլլանք , անոր հետ մէկ
տեղ ան պատրաստութիւններն արդիւ-
նական ընելու համար՝ տակաւին ժողովրդ-
եան մէջ ներքին տրամադրութիւն մը են-
թադրել հարկ է : Կառավարութիւն մը
թերեւ կրնայ զինք արդարացնել ըսելով
թէ ժողովրդեան շարժմանն ու ընդունա-
կութեանը համեմատ զանիկա ուղղելու
պարտկան է : Բայց ժողովուրդ մը որ իր
շահը չգիտնալու չափ տգէտ , և անիկա
չփնտռելու չափ ծոյլ է , կրնայ զինք արդա-
րացնել , երբոր իր ընելու բանը կառավա-
րութենէն կը սպասէ : Միթէ մէկն ուրիշի
համար կրնայ ուտել , ըմպել և քնանալ :
Ասոնք անանկ գործողութիւններ են որ
կենդանի մարդուն ներսէն յառաջ կու-
գան : Այսպէս են ընկերական և քաղաքա-
յին կենաց մէջ ժողովուրդի մը յառաջա-
դիմութեան գործերը : Ասոնք կենդանի
ժողովուրդի մը ներսէն , անոր մէջէն , ինք-
նաշարժ բղխելու են :

Ամենէն ազատ ազգերու մէջ փորձով
տեսնուած է թէ՛ ամենէն ազատամիտ և
ժողովրդեան շահը սիրող անձինք՝ կառա-
վարութեան մէջ որչափ աւելի մասնակե-
ցութիւն կ'ունենան , այնչափ աւելի ժո-
ղովրդեան շահը կը մոռնան : Ամենէն ա-
զատ սահմանադրական ազգերն այսօրուան
օրս կը գանգատին թէ իրենց երեսփոխան-
ներն , որ ազգային շահերը յանուն ժողո-
վրդեան պաշտպանելու ընտրուած են , ան
պաշտօնն իրենց վրայ առածնուն պէս , ան
շահերը կը մոռնան զորոնք չընտրուած շատ
աղէկ գիտէին :

Աս ընթացքը բնական է , և պատճառն
ան է որ կառավարութիւնները ժողովուրդ-
դէն զատուած և անկէ վեր բարձրացած

մկանութեան էջ մնայ, Ուրեմն եթէ անհատ մը, կ'ուզէ իշխան ըլլայ կ'ուզէ հպատակ, իշխանութեան երկիւղէն ազատ է, անոր բարոյականութեանը համար. աւելի յայտնի ըսենք, անոր ընկերութեան փասակար չըլլալուն երաշխաւորութիւն մը չկայ:

Արդ, մարդիկ իշխանութեան Աստուծոյ մէջ ըլլալը սխալ հասկնալով կոմսխալ հասկընալ ուզելով, վերացեալը թանձրանցեալ, իշխանութիւնն իշխանի հետ շփութելով՝ սկսաւ ըսել թէ իշխաններն Աստուծոյմէ են. որպէս թէ իշխանութեան Աստուծոյմէ ըլլալէն իշխաններուն ալ Աստուծոյմէ ըլլալը կը հետեւի: Եւ ասկէ անմիջապէս սա հետեւեցաւ որ իշխաններն առանց օրէնքի. և հետեւապէս առանց իշխանութեան երկիւղին թողուեցան: Այսպէս ընկերութեան ծոցին մէջ և իշխանութեան սրբազան անուանը տակ սքողեալ դաս մը մարդիկ անիշխանութեան մէջ ուստի և առանց բարոյականութեան մնացին. ասկէ ընկերութիւնն ուրիշ ճամբով մը անիշխանութեան ձեռքը մատուցաւ: Մարդիկ ինչ որ առանց իշխանութեան պիտի կրէին, օրէնքի կամ իշխանութեան երկիւղին տակ չեղող կառավարութեան մը ներքեւ նոյնը կրեցին. այսինքն բոլոր ան փասները զորոնք իշխանութեան երկիւղին տակ չեղող մարդը կրնայ ընել և կ'ընէ: Անոր առանց իշխանութեան պիտի կողոպտուուէր, օրէնքի և երկիւղի մը ներքեւ չեղող իշխանութեան տակ նոյն իսկ իշխանութենէն սկսաւ կողոպտուիլ. և կողոպտուիլ ոչ միայն ան բաներէն զոր ինք առանձին ունէր, այլ և ան բաներէն զոր ընկերութեան հետ մէկտեղ ունէր. ըսել է թէ օրէնքի և իշխանութեան երկիւղի տակ չեղող իշխանութիւնը կողոպտեց ոչ անհատը միայն, այլ և ընկերութիւնը: Ուր մնաց ուրեմն իշխանութեան նպատակը:

Ընկերութեան ամենէն մեծ ապահովութիւնը ընդհանուր բարոյականութիւնն է, ան բարոյականութիւնը որ ոչ միայն անհատներուն այլև կառավարուեալ իշխանութեան երկիւղին տակ ըլլալէն յառաջ կու գայ: Ընկերութիւնն ապահով ըլլալու է որ կառավարութիւնը չի կրնար

ընել ան բանը զոր արգիլելու համար հաստատուած է: Կառավարութիւն մը իշխանութեան անունն ունենալով, և զէնքը ձեռքը՝ ընկերութեան մէջ անհատներուն անիրաւութեանը վրէժխնդիր կայնա՞ծ առենը՝ ինք ամենէն սոսկալի անիրաւութիւններն անպատիժ կատարելու ամենէն մեծ դիւրութիւններն ունի: Հարստութիւնն ընկերութեան կեանքն է: Ընկերութեան մը հարստութիւնը մինակ ըստակը կամ ստացուածքը չէ. ամեն անասկան միջոց կենաց պիտոյից և դիւրութեան աղբիւր է, զինք կամ իր կարողութիւնները կրթելու իրաւունքն ալ ընկերութեան հարստութիւնն է: Աս ընդարձակ նշանակութեամբ ընկերութեան մը հարստութիւնը միակ միջոց է որով՝ ամեն բարի բան կը կատարուի: Բայց ընկերութեան հարստութիւնը բարի բաներու միջոց է, քանի որ ընկերութեանն է. երբ որ երեւոյժ մէկու մը կամացը կամ հրամանին այնպէս կը մատուի որ ընկերութեանն ըլլալէ կը դադրի, ամեն չարեաց պատճառ և գործիք կըլլայ: Եթէ կ'ուզես ընկերութեան ամենէն աղէկ անհատը յետին աստիճան անդգամ՝ խարդախ և բռնաւոր ընել, ընկերութեան հարստութիւնն առանց պատասխանատուութեան անոր ձեռքն յանձնէ: Եթէ իշխանութիւն մը առանց պատասխանատուութեան ամենէն առաքինի քաղաքացին ամենէն չար կ'ընէ, Կառններու Կինկինատոսները Ներոններ կ'ընէ, Ինչ չընե՞ր ան մարդիկ՝ որոնք իրենց սոսկական վիճակին մէջ հրէշներ են:

Անանկ մարդիկ որոնք մարդ ըսուելու համար ամեն բան ունին, բաց ի գգացումէ, որոնք ոչ թէ զիրենք ընկերութեան համար, այլ ընկերութիւնն իրենց համար եղած կը կարծեն, որոնք ան գաղանձեւէն են որ մինչև չգիշատեն չեն կրնար ապրիլ. որոնք միտքերը որչափ բեղմնաւոր են ստութիւն, խարդախութիւն, անիրաւութիւն յառաջ բերելու, այնչափ բարի բան մը ծնուցանելու ամուլ են: Ասկէ դիւրին է հետեւցնել թէ անոնք որ իշխանութեան կամ մատակարարութեան մը պատասխանատուութեան տակ դրուելուն բարեկամ չեն, կասկած կու տան թէ դիւ-

րաւ ապականուելու յարմար են, եթէ արդէն ապականուած չեն։ Չկայ աշխարհիս վրայ բան մը որ այնպէս վնասակար ըլլայ, ինչպէս մարդ մը որ մարդու պատասխանատու չէ։ Ան որ մարդոցմէ վախ չունի, Աստուծմէ բնաւ վախ չի կրնար ունենալ։ Վերջապէս դժոխք կերթայ բայց աշխարհս դժոխք ընելէ ետքը։

Աս ըստածներէն բաւական հասկցուեցաւ թէ անիշխանութիւնն ընկերութեան մէջէն ան ատեն կը վերնայ, և ընկերութեան կեանքը, որ է հարստութիւնը, ան ատեն ապահով կ'ըլլայ։ Երբոր նոյն իսկ իշխանութիւնն օրէնքի մը կը հնազանդի ու իշխանութեան երկիւղի տակ կը մտնէ։

Բայց մենք ըսինք նաեւ թէ, ժողովուրդ մը օրէնքին ինչ ըլլալն ան ատեն կը հասկընայ և ան ատեն հնազանդելու կը սկսի, երբոր իր կառավարութիւնն օրէնքի և իշխանութեան երկիւղին տակ կը դնէ։ Ասոր ալ բացատրութիւնը։

Չեղաւ գրեթէ ժամանակ մը ուր ընկերութիւնն աղէկ կամ գէշ օրէնք մը չունենար, ամենէն հին ժամանակներէ հետէ ամեն ազգ իր օրէնսդիրն ունեցած է։ Բայց կանոնաւոր իրաւունքը հոռմայեցւոց պետութեան ատենը ծնաւ։ Միջին դարերու մէջ առանց գիտութեան մնացած Եւրոպան առանց օրէնքի չէր։ Բայց և այնպէս ժողովուրդները երբէք իրաւանց և օրինաւորութեան ոգին այնպէս աղէկ չըմբռնեցին և անիկա չունեցան, ինչդէս երբոր իրենց օրէնսդիրներուն վրայ օրէնսդիր ըլլալու սկսան։ Ժողովուրդներն ան ատեն սկսան օրէնքին պարտաւորութիւնն զգալ, երբոր իրենք ալ իրենց կառավարիչներէն անանկ պարտաւորութիւն մը պահանջելու իրաւունքն ստացան։ Ահա քաղաքակրթութեան ըրած մէկ մեծ քայլը։ Թեթեւ դիտողութիւն մը բաւական է մեզ հաւանեցնելու թէ իրաւանց և պարտաւորութեան զգացումը չկայ ան երկիրներուն մէջ ուր ժողովուրդը կառավարութենէն օրէնքի մը պարտաւորութիւնը պահանջելու իրաւունք ստացած չէ։ Անբերկրներուն մէջ ժողովուրդը կը հնազանդի ոչ մտքով և սրտով այլ այնպէս ինչպէս գրաստ մը, որուն հնազանդութեանը սկզբունքը դանդաճա-

ւանդն ու մտրակն է։

Ահա մեր դարը իշխանութեան վրայ այսպէս կը խորհի։ Անիկա աս սկզբունքներուն ճամբուն մէջ իր քայլերն առնելով՝ ընկերութեան ամենէն բարձր և ամենէն մաքուր վիճակին հասնելու կը դիմէ։ Մեր դարն իշխանութեան թշնամի չէ։ Անիկա կ'ազգէ որ ամեն անհատ վախնայ անանկ իշխանութենէ մը որ ընկերութեան իշխանութեանը երկիւղին տակն է։ Բայց ժողովուրդ մը կրանայ իր երկիւղին տակ դնել իշխանութիւնը, քանի որ կըրթութեան ու լուսաւորութեան գերազանց վիճակին հասած չէ։

ՊԵՐՈՒՆ ԵՒ ՏԷՂԵՐԹ

Տես թիւ 12

Տէգարդ արդէն Գաղիա եղած ատենը մեծամեծ անձինք անոր տեսութեանը կը փափաքէին, որոնց դիտաւորն էր Փրիւսիայի կայսր ընտրող իշխանին դուստրը Եղիսարեթ իշխանուհին որ իր դանձէն 1857ին անոր հազար սկուտի թոշակ շնորհած էր։ Տէգարդին սակրները 1687ին Գաղիա բերուելով՝ Փարիզ քաղքին պաշտպան Սրբուհի Ժէնովէ ֆի եկեղեցին թաղուեցան, բայց իբր Արիստոտելի հակառակորդ հրաման չարուեցաւ որ դամբանակաւնը զրուցուի։ աս աստիճան մոլեռանդութիւն կար Փարիզի մէջ երկու հարիւր տարի առաջ։

Տէգարդին դաղափարն աս է։ Գիտնալով թէ արդէն ընդունուած փիլիսոփայական ծանօթութեանց մեծ մասը որչափ անստոյգ է, որոշեց որ անգամ մը ամեն բանի վրայ տարակուսի, և գիտութեան ամբողջ շինուածը նոր հիմանց վրայ վերաբն շինէ մինակ ամենայայտնի բաներու վրայ վստահ ըլլալով։ Բանի մը վրայ տարակուսողը, կ'ըսէր Տէգարդ, տարակուսելուն վրայ ալ չի կրնար տարակուսիլ թէ կը խորհի։ Ուրեմն խորհիլն անհակառակելի է։ և եթէ մէկը խորհելուն վրայ չի կրնար տարակուսիլ, իր գոյըլլալուն վրայ ալ չի կրնար տարակուսիլ։

Այսպէս Տէգարդին ու Պադոնին սկզբունքներովը բոլոր գիտութիւնը հաստա-

տուն հիման վրայ կը հաստատուի : Տէգար-
դին սկզբունքովն ամեն բանի վրայ տարա-
կուսելով, և ամեն բանի վրայ տարակուսե-
լու առեն՝ իր գոյութիւնն անտարակուսելի
և իբր՝ առաջին անհակառակելի ճշմար-
տութիւն դռնելով՝ մարդոց կարողէ Պա-
գոնին ցուցուցած ճամբովը իրերուն ճշմար-
տութիւնը ստանալու, և հետզհետէ
ընդհանուր բնական օրէնքը ճանչնալու :

Տէգարդին գտած աս մեծ սկզբունքէն
աս կարեւոր հետեութիւնը կ'ելլէ որ մար-
դուն համար առաջին և ամենէն ճշմարտ
բանն իր գոյութիւնն է : և որովհետեւ Պա-
գոնին սկզբունքով նոյնչափ ճշմարտ է որ
դիտողութենէ ու փորձառութենէ ուրիշ
բան մը չկայ որ մեզ իրերուն ճշմարտու-
թեանը հասու ընէ, ուրեմն կը հետեւի որ
ամենէն ճշմարտ վկայութիւնը մօքին վե-
կայութիւնն է : Ուրիշ որ և իցէ վկայու-
թեան կը հաւատամ, իմ վկայութիւնս է
միայն որ ինծի համար գիտութիւնն է : Ինչ-
պէս Տէգարդ կ'ըսէր . աս ճշմարտութիւնն
Աստուածային յայտնութեան վկայութիւնը
չեղծանէր : Այսինքն վառ զի մեր գոյութեանը
ստուգութենէն Աստուծոյ, իբրեւ "առաջին
պատճառի", գոյութիւնը անմիջապէս կը
հետեւի քանզի եթէ ես գոմ, ապա գոյ ա-
ռաջին պատճառ մը որով մինակ կրնամ ես
գոյացած ըլլալ : Երկրորդ՝ Աստուծոյ իր
ճշմարտութիւնները մարդոց յայտնած ըլ-
լալը, կամ թէ ըսենք գիրքերն ու եկեղեցին
եղած և կատարած դէպքեր են որոնք պատ-
մական ստուգութիւն ունին : Մովսէսին և
Աւետարանին պատմութիւններէն աւելի
ի՞նչ ստոյգ պատմութիւն կայ :

ԱՕԳ

Արդոյ բաժանորդներն էս մէկ քա-
նիին թերթիս, ժամանակ ժամանակ
ուշանալու մասին տրանշալուուն չէ
թէ միայն անըսող չենք այլ իրաւունք
ալ կուտանք : Միայն թէ կը խրնդ-
րենք որ իրենք ալ իրաւանց զիջանելու
բարեհաճին : Անցեալ տարուրն է այս
տարի ըրած շահերնիս թերթերը յա-
ւելցնելու ծանրութիւնն եղաւ մի-

այն . և որչարն է քան զամենայ անց-
եալ տարուրն է աս տարի ալ քառ-
սունի մօտ բաժանորդի նուազու-
ն ունինք ու կամիջնանք ըսելու մեզի
պէս տար ծառայ գործածելու կարո-
ղութիւն ունեցող անձ ինք են գրչ-
խաւորապէս որ բաժանորդութենէ
կը կասին . ու անոնք որ ի հեռուն
հեռէ ազգասէր ուսումնասէր և աղ-
գին յառաջադիմութեանը իրենք
ցիրենք բոլորովն նուիրող, ու գրչ-
բոցներու պաշտպան, ուսումնա-
կաններու Մեկնաս յորջորջուէր է-
ին, պահպանիչներով հանդերձ բա-
ժանորդութենէ կը հրաժարին . . .
. . . կեցցէ՛ անձնիմ և օրհնեսցէ
զՏէր

Ի վերայ այդ բանայնի խոստ-
մունք ամեն մարդ կրնէ բայց խոստ-
մունքը կատարողն է հազուադիւրս .
մեր իղձը այս վերջիններուն կարգէն
ըլլալով, այս տարի մինչև ց()գոս-
տոս մեր պարտքը կատարելու պար-
տաւորուած ենք և պիտի կատարենք :
Տպրնին գրերուն շատ ծախսող մի՞ճա-
կի մէջ ըլլայն ալ մեծագոյն պատճառ
մէ թերթերնուս հրատարակուե-
սւշանալուն . բայց մեծ յոյս ունինք
որ օգնական ընկերութեան շնոր-
հիւր մեր այս տկարութեանը դար-
ման մը խիստ մօտ ժամանակի մէջ
պիտի մատակարարուի : Եւ ան ա-
տեն մէկ շահ միւս վնասին դէմ դա-
լով յոյս ունինք որ մեր Արդոյ բա-
ժանորդները ոչ միայն տրանշալ-
պիտի գաղթին՝ այլ զմեզ երախտա-
պարտընելու ալ պիտի բարեհաճին :

ԽՐԵԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏՊԱՐԱՆԻ ՏՆՕՐԷՆ

Ա. ՃԵՎԱԶԻԲԵԱՆ